

УДК 343.97

Ю. Б. ДАНИЛЬЧЕНКО,кандидат юридичних наук,
прокурор Харківської області**КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ
ТА ДИНАМІКИ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ В УКРАЇНІ**

Надано опис і пояснення показникам рівня та динаміки поширення терористичних актів в Україні протягом 2010–2016 рр. Констатовано на збереження високого рівня терактів протягом останніх чотирьох років і наявності несприятливих тенденцій у їх відтворенні. Проаналізовано проблеми статистичного обліку терористичних актів, пов'язані з недоліками правових засад антитерористичної діяльності, відомчими маніпуляціями зі статистичною інформацією та іншими чинниками.

Ключові слова: терористичний акт, рівень, динаміка, статистична звітність, інформаційна модель, аналіз.

Danylchenko, Yu.B. (2017), "Criminological analysis of the level and dynamics of terrorist attacks in Ukraine" ["Кримінологічний аналіз рівня та динаміки терористичних актів в Україні"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 95–100.

Постановка проблеми. Тероризм є однією з найбільших кримінальних загроз для сучасного прогресивного розвитку українського суспільства в ліберально-гуманістичному цивілізаційному руслі. Не потребує додаткового обґрунтування теза про те, що від початку 2014 року терористичні практики на території України набули системних ознак, інституціоналізувалися, синтезувалися у складно формалізовані, гібридні форми злочинної діяльності. В останніх вбачаються ознаки не лише власне терористичних злочинів, а й розв'язання та ведення агресивної війни, низки воєнних злочинів. Подібні симбіотичні політико-кримінальні феномени вимагають системного деструктивного впливу, який ґрунтуватиметься на потужному науковому забезпеченні неординарних стратегічних і тактичних заходів антикримінального спрямування. Зрозуміло, що в структурі такого забезпечення важлива роль відводиться формуванню інформаційних моделей злочинності, і в цьому контексті кримінологічний аналіз рівня та динаміки терористичних актів в Україні варто розглядати першим кроком.

Стан дослідження. Теоретичні та прикладні проблеми протидії тероризму неодноразово ставали предметом досліджень таких учених, як В. Ф. Антипенко, Л. В. Багрій-Шахматов, О. М. Бандурка, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, А. І. Долгова, В. П. Смелянов, П. О. Кабанов, Р. Ю. Казаков, С. П. Кожушко, О. М. Литвинов, В. А. Ліпкан, Ю. В. Орлов, О. О. Степанченко, О. М. Хлестова та ін. Віддаючи належне науковим здобуткам цієї когорти дослідників, варто наголосити на неповноті наукових знань про сучасний рівень і тенденції відтворення терористичних актів в Україні, чим і зумовлюється актуальність теми статті.

ристоричних актів в Україні, чим і зумовлюється актуальність теми статті.

Мета статті – надати науковий опис і пояснення рівню та динаміці терористичних актів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Принагідно зауважимо, що в нашій країні за перші двадцять років незалежного розвитку (з 1991 р. по 2010 р.) було зареєстровано 50 терактів, в яких 11 осіб загинули та ще 104 отримали поранення. При цьому з 2000 р. й до 2010 р. зареєстровано всього 8 терактів: по 1 у 2001, 2003, 2005, 2008 та 2010 рр. та 3 у 2002 р. За загальносвітовим та європейським масштабом сприйняття терористичної загрози такий стан справ цілком обґрунтовано характеризувався як сприятливий, а рівень терористичної безпеки – як вельми високий. Утім подальший вир історичних подій втягнув Україну в інтенсивні регіональні та геополітичні протиріччя, що послугувало потужним імпульсом для активізації тероризму. Йдеться про збереження високого рівня терактів протягом останніх чотирьох років і несприятливі тенденції в їх відтворенні (рис. 1).

Як видно з діаграми на рис. 1, з 2010 по 2012 рр. включно в цілому зберігалася тенденція відтворення тероризму на вельми низькому рівні – в середньому менше 1 теракту на рік протягом трирічного періоду. Утім уже у 2013 р. зареєстровано 4 терористичні акти, що перевищує за щорічним показником всі попередні періоди аналізу. Ця обставина може бути пояснена наростанням наприкінці листопада 2013 р. протестних настроїв в українському суспільстві, пов'язаних із незадоволенням політикою тодішнього уряду та Президента стосовно відкладення підписання Угоди про асоціацію

України з ЄС; а також виникненням громадянського руху масового спротиву у формах так званої вуличної демократії. На цьому тлі на політичній арені все частіше з'являються право-

політичні сили, активізувалася діяльність окремих груп радикально-націоналістичної спрямованості, що в окремих випадках мала ознаки юридичного складу терористичного акту.

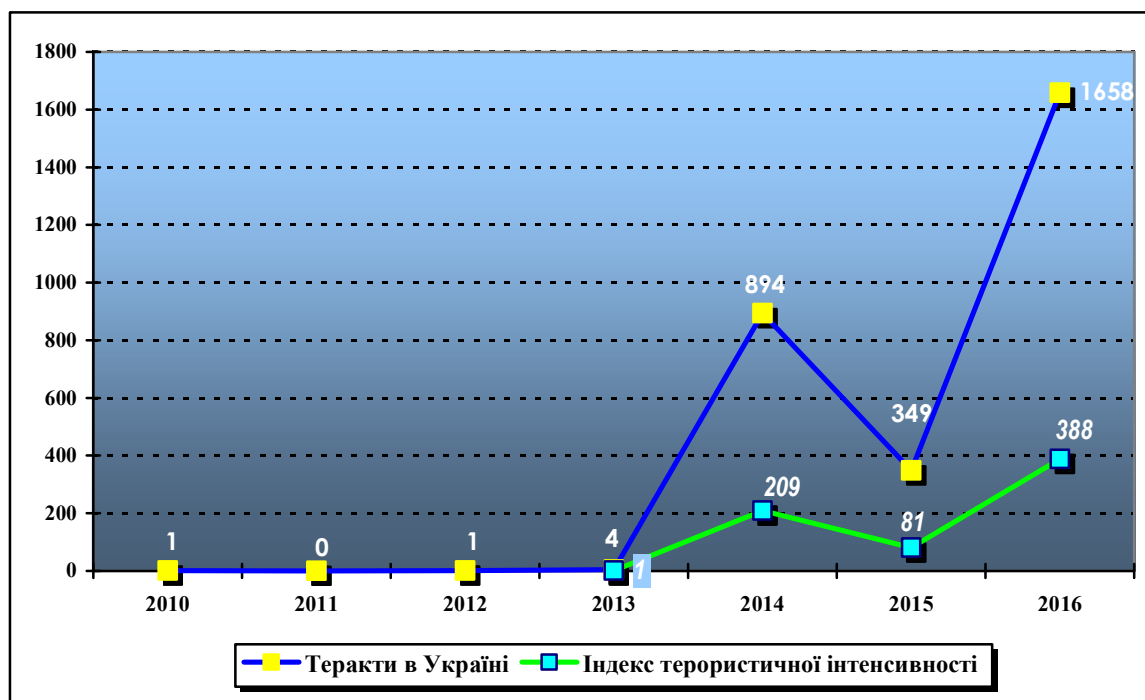


Рис. 1. Графічне зображення рівня, індексу терористичної інтенсивності (з розрахунку на 10 млн населення) та динаміки терористичних актів в Україні (2010–2016 рр.)

У січні–лютому 2014 р. зростає інтенсивність протистояння між працівниками правоохоронних органів та учасниками масового руху спротиву в центральних районах Києва, вчиняється низка злочинів проти життя та здоров'я, авторитету органів державної влади, громадської безпеки, в тому числі теракти. Зокрема, використання вогнепальної зброї як не-встановленими особами, так і колишніми працівниками ОВС протягом 18–20 лютого 2014 р. досудовим розслідуванням кваліфіковано як терористичні акти за сукупністю з іншими злочинами [1]. Таким чином, початок 2014 р. ознаменувався вчиненням низки терористичних актів, пов'язаних із розгортанням громадянського руху масового спротиву та протидії йому з боку чинної на той час влади.

Також сплеск терористичної активності у 2014 р. та в наступні роки слід пов'язувати зі створенням у квітні 2014 р. і подальшою діяльністю на території окремих районів Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) терористичних організацій «Донецька народна республіка» (далі – «ДНР») і «Луганська народна республіка» («ЛНР»). Наслідком цього процесу стала реєстрація у 2014 р. вже 894 те-

рактів. Утім щодо цієї цифри (а також щодо даних офіційної статистичної звітності за 2015–2016 рр.) варто зробити деякі зауваження.

Справа в тому, що в Україні дуже стійкими є негативні традиції маніпулювання статистичною звітністю. Ця ситуація об'єктивно відбивається й на наукових дослідженнях, що спираються на дані статистичної звітності, розпорядником яких є Генеральна прокуратура України. Не є виключенням і дослідження кримінологічних проблем протидії тероризму.

Так, наприклад, за даними дослідження В. М. Бесчастного, станом на 20 вересня 2016 р. в Україні у статистичних звітах були відображені такі дані щодо зареєстрованих злочинів указаної категорії: у 2014 р. – 1499, у 2015 р. – 1259 [2, с. 21]. Однак на дату проведення цього дослідження на інформаційних ресурсах Генеральної прокуратури України були відображені інші цифри: у 2014 р. – 894 теракти, а у 2015 р. – 349. І якщо за 2014 р. зареєстрований рівень терористичних актів зазнав змін у бік статистичного зменшення на 605 злочинів («загубилося» 40 % первинно зареєстрованих злочинів), то за 2015 р. ця різниця досягла 910 злочинів (або 73 %).

В інших джерелах наводяться інші цифри за означений період з посиланням на звітність органів прокуратури. Так, наприклад, за даними В. А. Тимошенка і С. В. Дрьомова, протягом 2014 р. вчинено 2088 терактів, а в січні–липні 2015 р. – 1717 злочинів цієї категорії (інформація станом на листопад 2015 р.) [3]. Такі ж цифри, що відрізняються від статистичних відомостей Генеральної прокуратури України станом на кінець 2016 р., наводить і А. В. Григоришин [4].

Відповідно до отриманих нами в ході дослідження даних статистичної звітності СБУ України з лютого 2014 р. по листопад 2017 р. слідчими СБУ розслідувалися 7767 злочинів, передбачених ст. 258 КК України, 3240 злочинів, передбачених ст. 258-3 КК України та 478 злочинів, передбачених ст. 258-5 КК України. Лише у 2017 р. розпочато кримінальних проваджень: за ст. 258 КК України – 2579, за ст. 258-3 КК України – 587, за ст. 258-5 КК України – 117. Нескладні арифметичні операції дозволяють стверджувати, що протягом 2014–2016 рр. слідчими підрозділами СБУ реєструвалося приблизно 1729 терактів щорічно (за усередненими розрахунками).

Зрозуміло, що такі метаморфози зі статистичною картиною злочинності мають штучну, не обумовлену дійсними закономірностями її відтворення природу. Як зрозумілим є і те, що вони не можуть бути результатом виключно «прокурорського» втручання. Здійснене нами збирання експертних оцінок серед працівників Служби безпеки України свідчить, що значна кількість кримінальних проваджень, які були розпочаті за ознаками вчинення терористичних актів (у тому числі незакінчених), у подальшому закривається у зв'язку з діями щодо обміну полоненими. Також у певній, досить значній частині вказаних кримінальних проваджень відбувається перекваліфікація дій на підставі уточнення обставин вчинення злочину та у зв'язку із залученням затриманих за підозрою у вчиненні терактів до негласного співробітництва на добровільних засадах.

Певна річ, існує чимало питань щодо правової оцінки подібних дій з безпідставного закриття кримінальних проваджень, як і їх відкриття та перекваліфікації. І вони, без сумніву, ще очікують на свою наукову розробку та правозастосовне реагування. Тому, не заглиблюючись до цього вельми широкого пласту теоретико-прикладної проблематики, що не вичерпується виключно відповідними аспектами протидії тероризму, а стосується всієї системи кримінологічного моніторингу, формування інформаційних баз даних про стан

злочинності, зауважимо, що наявні на сьогодні статистичні відомості про рівень терористичних актів, зокрема у 2016 р., є вочевидь не повною мірою достовірними. Як засвідчує досвід змін статистичних відомостей попередніх років, утверджена в подальшому різниця може сягати й 70 % між первинною та остаточною редакціями статистичного звіту.

Зрештою, слід визнати, що немає достатніх об'єктивних підстав для настільки різкої зміни рівня тероризму в Україні у 2016 р. у порівнянні з 2014 р., а надто з 2015 р. Протягом останніх двох років не відбувалося докорінних змін у структурі, змісті, інтенсивності відтворення основних детермінант тероризму в Україні, які виявляють себе, передусім, у сфері політичних відносин. Тому варто бути свідомим того, що наявна статистична картина стану тероризму в нашій державі суттєво викривлена в бік завищення показників його рівня.

Для пояснення останнього слід обов'язково брати до уваги також недосконале правове регулювання режимів реагування на діяльність незаконних збройних формувань в ОРДЛО. Як відомо, на відповідні дії поширюється правовий режим антитерористичної операції (далі – АТО). Тому численні обстріли (здебільшого ті, що націлені на цивільні, в тому числі інфраструктурні, об'єкти) в зоні проведення АТО кваліфікуються як терористичні акти, хоча де-факто такими вони не є.

У цьому судженні виходимо з такого:

а) заявою Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21.04.2015 визнано, що «у липні 2014 року підрозділи Збройних Сил України почали зазнавати систематичних обстрілів, які велися з території Російської Федерації за допомогою артилерійських систем та реактивних систем залпового вогню “Град”, а також нападів регулярних підрозділів Збройних Сил Російської Федерації» [5], з 27.08.2014 відбувалося «масове вторгнення на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів Збройних Сил Російської Федерації, зокрема, військовослужбовців 9-ї окремої мотострілецької бригади, 76-ї та 98-ї дивізій повітряно-десантних військ Збройних Сил Російської Федерації» [7]. У зв'язку з цим визнано факт збройної агресії РФ;

б) відповідно до ст. 1 Визначення агресії, затвердженого резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави [6].

Згідно з ч. 1 ст. 3 вказаного міжнародного документа як акт агресії також кваліфікуються:

– вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, що є результатом такого вторгнення або нападу, чи будь-яка анексія території іншої держави або її частини із застосуванням сили;

– засилання державою чи від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави [6].

Таким чином, за міжнародним правом дії РФ щодо України слід кваліфікувати як акт агресії. Складові ж останнього не можуть інтерпретуватись як теракти, а мають розглядатись як елементи агресії, її прояви;

в) відповідно до юридичної кваліфікації, наданої прокурором Міжнародного кримінального суду в межах попереднього розслідування ситуації в Україні та зафіксованої у відповідному звіті, збройне протистояння в окремих районах Донецької та Луганської областей є міжнародним збройним конфліктом за ознакою безпосередніх бойових зіткнень збройних сил України та Російської Федерації [7].

Таким чином, застосування зброї на території ОРДЛО, підконтрольної так званим «ДНР» та «ЛНР», слід кваліфікувати як акти ведення агресивної війни (ст. 437 КК України; злочин агресії та воєнні злочини – відповідно до ч. 1 ст. 7 та підп. «v» п. «б» ч. 2 ст. 8 Римського ста-

туту Міжнародного кримінального суду [8]), тобто як прояви триваючого злочину, а не терористичні акти. Натомість необґрунтовано практикою кваліфікації обстрілів (як артилерійських, так і зі стрілецької зброї) як терактів частково пояснюється і статистичне зниження їх рівня у 2015 р. до 349 злочинів (темپ приросту до попереднього року складає -61 %), коли так звана гаряча фаза збройного протистояння змінилася меншою інтенсивністю. Утім подальше збільшення кількості зареєстрованих терактів у 2016 р. до 1658 (темп приросту по відношенню до 2015 р. становить 375,1 %) не вкладається у викладену логіку розуміння закономірностей реєстрації злочинів. Із зазначеного випливають два альтернативні висновки: або у 2015 р. показники терактів штучно та необґрунтовано занижувалися, або показники 2014 р. та 2016 р. є необґрунтовано завищеними та через певний період часу можуть зазнати коригування в бік зменшення. Останній висновок видається більш вірогідним з огляду на викладені фактори, під впливом яких формується статистична модель тероризму в Україні.

Додаткові аргументи на користь думки щодо завищеності показників терактів виявляються під час аналізу рівня й динаміки розкриття терористичних актів за показниками кількості осіб, яким оголошено про підозру у вчиненні терактів, а також направлених до суду з обвинувальним актом і засуджених (рис. 2).

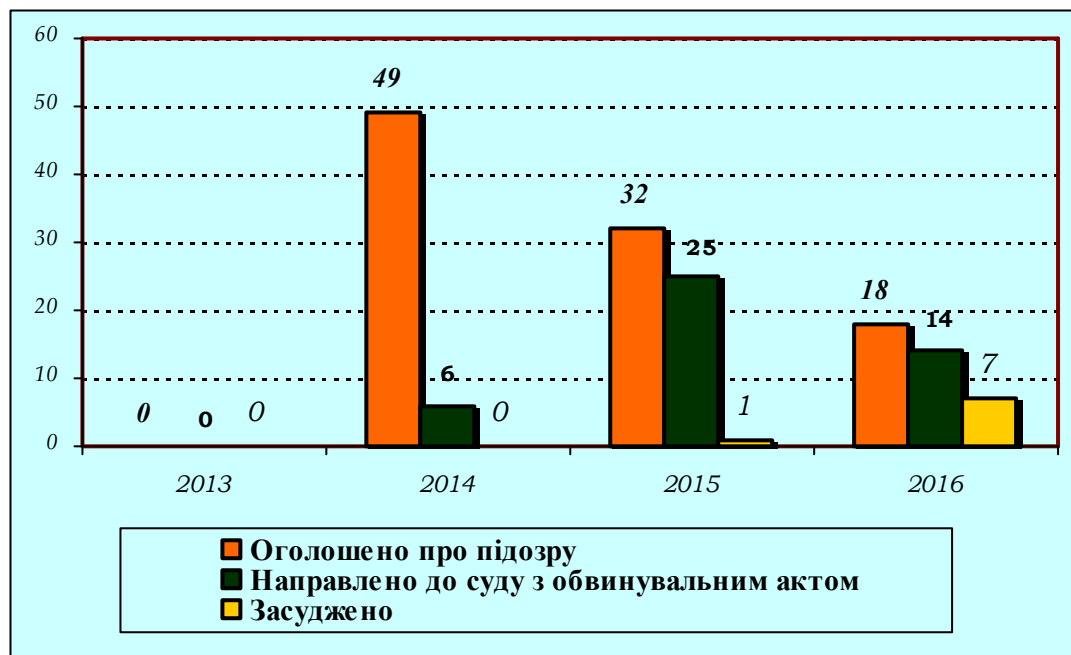


Рис. 2. Графічне зображення рівня й динаміки кількості осіб, яким оголошено про підозру у вчиненні терактів в Україні, а також направлених до суду з обвинувальним актом, засуджених (2013–2016 рр.)

Підсумовуючи викладене, зауважимо, що, недивлячись на коливання рівня терактів протягом 2014–2016 рр., динаміка розкриття цих злочинів демонструє сталу, контраверсійну за 2016 р. по відношенню до 2015 р. (у показниках злочинності) тенденцію до зниження. Крім того, навіть візуальний, побіжний аналіз співвідношення кількості терактів і виявлених осіб, які підозрюються в їх вчиненні в Україні, дозволяє стверджувати або про критичну неефективність роботи підрозділів СБУ щодо розкриття та розслідування вказаних злочинів і провальну антитерористичну політику держави в цілому, або про виключну штучність і

надмірну завищеність показників терактів. При цьому найбільш різною є різниця між зареєстрованими терористичними актами та кількістю засуджених осіб. У зв'язку з цим варто констатувати необхідність ґрунтовного реформування правових засад реагування держави на злочини агресії та воєнні злочини і відмежування останніх від заходів антитерористичної спрямованості. В іншому випадку виявляється велими проблематичним наукове забезпечення заходів антитерористичної спрямованості через необ'єктивну статистичну картину та неадекватні інформаційні моделі тероризму в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Розстріл мітингувальників 20 лютого 2014 року // Реєстр проваджень про злочини, пов'язані із перешкоджанням проведенню мирних акцій протесту, які відбувалися у Києві та інших містах України в період листопада 2013 року – лютого 2014 року / Ген. прокуратура України. URL <http://trg.gov.ua/reestr-kriminalnih-provazhen-golovne-slidche-upravlinnja-generalnoi-prokuraturi-ukraini/zlochynne-pereshkodzhannya-rozsliduvanniam-zlochyniv-vchynenyh-pid-chas-revoljutsiyi-gidnosti/> (дата звернення: 10.12.2017).
2. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : В справі, 2017. 360 с.
3. За останні півтора року в Україні за тероризм засудили всього дев'ять осіб. *Дзеркало тижня*. 28 листоп. 2015 р. URL: https://dt.ua/UKRAINE/za-ostanni-pivtora-roku-v-ukrayini-za-terorizm-zasudili-vsogo-dev-yat-cholovik-192342_.html (дата звернення: 05.12.2017).
4. Григоришин А. Терор в Україні: 4600 терактів. Покарано...17 осіб // Вголос : сайт. 28.07.2017. URL: http://vgolos.com.ua/articles/teror_v_ukraini_4600_teraktiv_pokarano_17_osib_275868.html (дата звернення: 30.11.2017).
5. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» : постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 № 337-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19> (дата звернення: 21.12.2017).
6. Определение агрессии : утв. резолюцией 3314 (XXIX) Ген. Ассамблеи ООН от 14.12.1974 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74 (дата звернення: 21.12.2017).
7. Отчет о действиях по предварительному расследованию 2017 г. : 4 дек. 2017 г. Украина / International Criminal Court ; The Office of the Prosecutor. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otr-rep-PE-UKRAINE_RUS.pdf (дата звернення: 05.12.2017).
8. Римский статут Международного уголовного суда : от 17.07.1998 A/CONF.183/9 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 21.12.2017).

Надійшла до редколегії 22.12.2017

ДАНИЛЬЧЕНКО Ю. Б. КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ УРОВНЯ И ДИНАМИКИ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ АКТОВ В УКРАИНЕ

Дано описание и объяснение показателям уровня и динамики распространения террористических актов в Украине в 2010–2016 гг. Констатировано сохранение высокого уровня терактов в течение последних четырёх лет и наличие неблагоприятных тенденций в их воспроизводстве. Проанализированы проблемы статистического учёта террористических актов, связанные с недостатками правовых основ антитеррористической деятельности, ведомственными манипуляциями со статистической информацией и другими факторами.

Ключевые слова: *террористический акт, уровень, динамика, статистическая отчётность, информационная модель, анализ.*

DANYLCHENKO YU. B. CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE LEVEL AND DYNAMICS OF TERRORIST ATTACKS IN UKRAINE

A description and explanation of the indicators of the level and dynamics of the spread of terrorist acts in Ukraine during 2010–2016 have been provided. The author has stated the high level of terrorist attacks during the last four years and the presence of unfavorable tendencies in their reproduction. The problems of statistical accounting of terrorist acts related to the shortcomings of the legal principles

of anti-terrorist activity, departmental manipulations with statistical information and other factors have been analyzed.

It has been concluded that, despite the fluctuation of the level of terrorist attacks during 2014–2016, the dynamics of solving these crimes demonstrates a steady, controversial tendency to decrease in 2016 comparing to 2015 (in crime indicators). Besides, even a visual, cursory analysis of the ratio of the number of terrorist attacks and detected persons suspected of their commission in Ukraine, makes it possible to affirm either about critical ineffectiveness of the activities of the Security Service of Ukraine in detecting and investigating these crimes and the failed counter-terrorism policy of the state in the whole or about exceptional artificiality and excessive overstatement of terrorist attacks' indicators. At the same time, the most striking difference is between recorded terrorist acts and the number of convicted persons. In this connection, the author has substantiated the necessity of radical reforming of the legal principles of the state's response to the crimes of aggression and war crimes and the separation of the latter from the anti-terrorist measures. Otherwise, the author considers it highly problematic to provide scientific provision for anti-terrorist measures through a biased statistical situation and inadequate information models of terrorism in Ukraine.

Keywords: *terrorist act, level, dynamics, statistical reporting, information model, analysis.*

УДК 343.13(477)

О. О. ЖУПАНОВА,

*аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
суддя Первомайського міськрайонного суду Харківської області;*

О. О. ЮХНО,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1*

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4771-0531>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглянуто наукові та прикладні питання здійснення судового контролю через процесуальну діяльність слідчого судді щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів у кримінальному провадженні його учасників. Проаналізовано чинне законодавство та його недосконалість, понятійний апарат і наукові позиції з досліджених питань. Проаналізовано і співвіднесено прокурорський та судовий контроль, висвітлено особливості судового контролю, що здійснює слідчий суддя.

Ключові слова: *контроль, прокурорський контроль, судовий контроль, нагляд, слідчий суддя, права і свободи, кримінальне провадження, суб'єкти, учасники провадження.*

Zhupanova, O.O. and Yukhno, O.O. (2017), "Theoretical and applied issues of realizing judicial control by an investigating judge in the criminal proceeding" ["Teoretychni ta prykladni pytannia zdiisnennia sudovoho kontroliu slidchym suddeiu u kryminalnomu provadzhenni"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 100–105.

Постановка проблеми. Проблеми судового контролю у кримінальному провадженні були і залишаються актуальними як за час чинності попереднього КПК України, так і за нині чинного. Якщо до запровадження чинного кримінального процесуального законодавства України за обсягом повноважень більше переваги надавалося прокурорському контролю, то з ухваленням у 2012 році нового КПК України значно збільшено повноваження щодо судового контролю, зокрема слідчим суддею у кримінальному провадженні та суддею і судовими інстанціями в судовому провадженні. На вказане суттєво вплинули останні кардинальні

зміни, внесені в жовтні–листопаді 2017 року до кримінального процесуального законодавства щодо діяльності судів, їх повноважень і судустрою в Україні, що потребує переосмислення. Враховуючи деяку недосконалість і прогалини в чинному КПК України, доцільно надати пропозиції та рекомендації для його вдосконалення та проаналізувати напрацювання правозастосовної практики щодо цих питань.

Стан дослідження. У теорії кримінального процесу до проблематики судового контролю зверталися багато вітчизняних науковців, зокрема О. В. Бочковий, О. В. Войтов, С. Г. Герасименко, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, Д. П. Кисленко,